

MEKTEPSKA POUKA NA DALJINU U VRIJEME PANDEMIJE VIRUSA COVID-19, ISKUSTVA I PREPORUKE

Enes SVRAKA

Uprava za vjerske poslove Rijaseta Islamske zajednice
enes.svraka@rijaset.ba

SAŽETAK: Tema ovog rada je organizacija i realizacija mektepske pouke na daljinu u posebnim uslovima i okolnostima u vrijeme pandemije virusa Covid-19. Intencija rada je da pokaže na koji način su muallimi/e organizovali/e i realizovali/e mektepsku pouku na daljinu u zadnja dva mjeseca mektepske 2019/2020. godine; koje platforme su korištene?; te šta je Islamska zajednica poduzela i koliko je bila spremna da odgovori navedenom izazovu i pruži podršku muallimima i polaznicima mektepske pouke? S obzirom na specifičnosti mektepske pouke i na razvoj tehnoloških dostignuća, izvjesno je da će mektepska pouka na daljinu povremeno biti jedan od mogućih oblika realizacije mektepske pouke i u redovnim okolnostima, te je potrebno tražiti i iznaći najbolja rješenja koja će biti primjenjiva u mektebu. Naravno, tradicionalni oblik pohađanja mektepske pouke s neposrednim prisustvom muallima/e i polaznika u mektepskoj učionici je nezamjenjiv i nema alternativu.

Ključne riječi: mektepska pouka, onlinemekteb, mektepska pouka na daljinu, muallim/a, polaznici mekteba, pandemija, virus, Covid-19

Uvod

Odgaj i obrazovanje su utkani u temelje islama, a mekteb u tom pogledu na području Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini ima zapaženu ulogu. Mekteb i mektepska pouka su historijski posmatrano prošli kroz različite društveno-političke okvire, ali se mektepska pouka uvijek realizirala na konvencionalan/tradicionalan način. Izuzetak od tog pravila je završnica mektepske 2019/2020. godine, gdje je prvi put mektepska pouka organizovana na daljinu – online.

Uzimajući u obzir okolnosti u kojima se realizovala mektepska pouka u zadnja dva mjeseca prethodne 2019/2020. mektepske godine, iskustva muallima u mektebu na daljinu – online mektebu – bila su različita. Muallimi/e su koristili različite aplikacije za održavanje mektepske pouke i provjeru usvojenih sadržaja. Muallimi/e su formirali mektepske grupe po godinama, ili po nekom drugom modelu. Također, za prezentiranje planiranih sadržaja koristili su različite medijske oblike elektronske komunikacije, dostavljali radne materijale polaznicima

u grupu ili u inbox i upućivali ih na sadržaje na YouTube kanalu itd. Poseban izazov je bio rad na daljinu s polaznicima mektepske pouke od prvog do trećeg razreda, te su u rad s ovom populacijom uključeni njihovi roditelji, kao i u školi.

U savremenoj metodologiji učenja, uslijed vrtoglavog razvoja informaciono-komunikacionih tehnologija, koncept elektronskog/online učenja (učenje na daljinu) postaje sve aktuelniji u redovnim okolnostima, a posebno je došao do izražaja u vrijeme pandemije virusa Covid-19.

1. Onlinemekteb – platforma za mektepsku pouku

Prije nego predstavimo iskustva mektepske pouke na daljinu za vrijeme pandemije virusa Covid-19, vrlo je važno napomenuti da je termin i projekt *onlinemekteb* u nadležnim organima Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini prisutan od 2015. godine. U tom smislu u nastavku rada predstaviti ćemo *onlinemekteb*.

Potrebno je podsjetiti da je u Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini 2014. godine nakon ustavnih došlo i do organizacionih promjena na nivou Rijaseta koje su podrazumijevale pored ostalog i novu sistematizaciju radnih mjesta ustanovljenu kroz pet uprava. Uprava za vjerske poslove je između ostalog nadležna za mektepsku pouku, te je pored ostalih aktivnosti u vezi s mektepskom poukom pokrenula projekt pod nazivom *onlinemekteb*. Projekt *onlinemekteb* je pokrenut u kontekstu suvremenih tehnoloških izazova i mogućnosti koje okružuju sve ljude, a posebno mlade. Djeca se danas rađaju i žive u eri tehnološkog razvoja. Mogućnost korištenja i upotrebe mobilnih telefona/aparata je višestрана, te može biti u pozitivne kao i u negativne svrhe. Neki primjeri pozitivne upotrebe su edukacija, učenje, informisanje, slikanje, snimanje, komunikacija u audio, video i pisanoj formi, pomoć, igranje, zabava, itd. Primjeri negativne upotrebe su virtualno nasilje, zlostavljanje, ucjenjivanje, uznemiravanje, beskorisno trošenje vremena, pornografija, obmanjivanje, i dr.

Mladi, polaznici mekteba, mobilne telefone/aparate koriste i upotrebljavaju u svakoj prilici i na svakom mjestu, u: kući, školi, mektebu, prevoznom sredstvu, na ulici, utakmici, u kino-sali, kao podsjetnik, budilnik itd. Dakle, bilo je nužno mladoj populaciji omogućiti i ponuditi da suvremena tehnološka dostignuća koja inače svakodnevno koriste, upotrijebe svrsishodno i u korisne svrhe.

*Onlinemekteb*¹ je oficijelna edukativna platforma Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, jedinstven projekt namijenjen polaznicima mektepske pouke da, igrajući se s mobilnim telefonom/aparatom, uče o svojoj vjeri, kao i da putem određene platforme bude dostupan široj populaciji zainteresiranoj da se edukuje o osnovama islama. *Onlinemekteb* nije alternativa tradicionalnom obliku mektepskog poučavanja, već dodatni model i sastavni dio mektepske pouke predviđen kao pomoć i olakšanje polaznicima, muallimima i roditeljima.

U organizaciji Uprave za vjerske poslove Rijaseta 24. jula 2015. godine u Sarajevu je održan prvi radni sastanak onlinetima čiji članovi su predstavnici muftijstava i mešihata na kojem se razgovaralo o projektu "Onlinemekteb". Sastanku su prisustvovali mr. Nusret-ef. Abdibegović, direktor Uprave i dr. Enes-ef. Svraka, šef Odjela za mektepsku nastavu i mlade. Također, sastanku je prisustvovao Sabahudin-ef. Sijamhodžić, spoljni saradnik u projektu i imam u Švicarskoj te gost sastanka Nermin Elkasović, spoljni saradnik u projektu i profesor informatike u Sent Gallenu. Na sastanku je predstavljen projekt "Onlinemekteb", a gosti iz Švicarske su učesnike detaljnije upoznali sa sadržajem, načinom korištenja, proizvodnjom i postavljanjem novih sadržaja. Usvojeni su određeni zaključci i preuzeta zaduženja.² Međutim, daljnje aktivnosti nisu išle prema planu i očekivanjima, jer vjerovatno u tom trenutku ovaj projekt nije bio prepoznat u punom kapacitetu kao važan i koristan. Pristup i odnos članova onlinetima kao i drugih korisnika naspram onlinemekteba je bio različit: od vrlo aktivnog do pasivnog odnosa. Na samom projektu od početka predano je radio Sabahudin-ef. Sijamhodžić, počevši od inicijative, osmišljavanja i uspostavljanja platforme i kreiranja izgleda, preko proizvodnje i prikupljanja sadržaja, postavljanja sadržaja itd.

Onlinemekteb je pokrenut pomoću aplikacije Moodle, jedne od najpopularnijih platformi za e-learning (elektronsko učenje na daljinu). Moodle je prvenstveno namijenjen institucijama koje se bave edukacijom i koriste ga odgojno-obrazovne ustanove u cijelom svijetu. Koncipiran je tako da ne predstavlja zamjenu klasičnom, neposrednom načinu nastave, već je dopuna tradicionalnom modelu nastave nudeći čitav spektar novih mogućnosti.

Onlinemekteb možemo definirati kao suvremeno pomagalo za realizaciju mektepske pouke uz korištenje naučnih i tehničkih dostignuća koje će mektepsku pouku učiniti zanimljivijom i istovremeno olakšati rad u mektebu prije svega muallimima, polaznicima i njihovim roditeljima. Naravno, u osnovi ideja je bila da *onlinemekteb* bude dostupan svima koji žele učiti o islamu ili ponoviti već naučeno. S obzirom na to da Moodle omogućava i jezičko prilagođavanje, *onlinemekteb* je urađen na bosanskom jeziku.

Mogućnosti za koncipiranje *onlinemekteba* bilo je više, npr. po godinama/razredima mekteba, oblastima ili predmetima, ilmihalima itd. *Onlinemekteb* je omogućio pristup gostima i članovima i koncipiran je tako da ima šest različitih cjelina i to: predškolski uzrast, vjera i praksa, islamsko vjerovanje, Kur'an, islamsko ponašanje i povijest islama. Unutar ovih cjelina je podjela po razredima koja se vrlo lahko može transformisati i prilagoditi sadašnjem konceptu mektepske pouke na tri nivoa.³

Onlinemekteb sadrži dosta multimedijalnih materijala, interaktivnih vježbi, raznovrsnih zadataka, kvizova, testova i drugih interesantnih sadržaja koji se mogu koristiti za realizaciju mektepske pouke. U prilogu je fotografija djelimičnog izgleda početne stranice *onlinemekteba*.

U tehničkom pogledu *onlinemekteb* omogućava kontinuirano nadziranje aktivnosti polaznika mekteba/korisnika, te muallim/a i roditelji mogu uvijek znati kada je izvršen pristup, koliko dugo je polaznik/

¹ www.onlinemekteb.com

² <https://www.preporod.com/index.php/sve-vijesti/islamska-zajednica/>

³ <https://onlinemekteb.com/lms/vijesti-izbih/item/517-podrzimo-projekat-online-mekteb>

³ <https://onlinemekteb.com/lms/>

dijete koristilo platformu, koju oblast je posjetilo, koje je vježbe radilo i da dobiju povratne informacije kakve je rezultate postiglo.⁴

2. Mektepska pouka na daljinu – iskustva tokom pandemije virusa Covid-19

Virus Covid-19 od 17. novembra 2019. god., kada je registrovana prva oboljela osoba u Kini pa do danas, u cijelom je svijetu prouzrokovao mnogo izazova u svim sferama života, pa tako i u odgojno-obrazovnom, što se odnosi i na mektepsku pouku. Osnovno pitanje je bilo kako bez neposredne komunikacije između polaznika i muallima/e realizovati mektepsku pouku u novim okolnostima. Mektepska pouka na daljinu ili *onlinemekteb* su termini koji se od mjeseca marta 2020. godine intenzivno koriste kada je riječ o mektepskoj pouci, a, nažalost, uzrok je upravo pandemija virusa Covid-19.

U nastavku ovog rada prezentirat ćemo neka iskustva o radu muallima i realizaciji mektepske pouke tokom pandemije virusa Covid-19 koja se prije svega odnose na period od aprila do juna 2020. godine, odnosno završetak mektepske 2019/2020. godine.

Očigledno je da je svjetska zajednica u svakom pogledu bila nespremna za ovako veliki izazov kakav je spomenuta vrsta pandemije. Nakon prvih slučajeva oboljelih od Covid-19 u susjednim državama, a potom i prvog oboljelog u Bosni i Hercegovini, tačnije u Banjoj Luci, bilo je veoma mnogo pitanja, ali malo odgovora. Prva obustava konvencionalnog modela nastave u osnovnim, srednjim i visokoškolskim odgojno-obrazovnim ustanovama kao i obustava mektepske pouke

bila je u prvoj polovini marta 2020. godine, shodno odlukama i instrukcijama nadležnih državnih organa i organa Islamske zajednice.⁵

Cjelokupan odgojno-obrazovni sistem u državi, osim Kantona Sarajevo i još nekih područja koja su u prethodnih nekoliko godina razvijali projekt online nastave, bio je u kolapsu. Slično stanje bi bilo i sa mektepskom poukom, da nije blagovremeno započet projekt *onlinemekteb*, koji je nažalost nedovoljno prihvaćen i razrađen. U toku mjeseca marta 2020. u saradnji sa Sabahudin-ef. Sijamhodžićem iz Švicarske revitalizirana je platforma *onlinemekteba* i pripremljena za masovnije korištenje. U tom kontekstu Uprava za vjerske poslove Rijasetu je putem dokumenta⁶ broj: 03-08-1-1625/20 od 9. ša'bana 1441. god. po H./2. aprila 2020. godine mešihatima i muftijstvima Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini dostavila informaciju o uspostavljanju mekteba na daljinu, *onlinemekteba* i smjernice za konektovanje s kojima je potrebno upoznati muallime. Također, administrator Sabahudin-ef. Sijamhodžić je pripremio određene video tutorijale i uputstva za pristup i korištenje *onlinemekteba*. Treba naglasiti da je u tom periodu uloženi veliki napor tokom administriranja *onlinemekteba* u pogledu prihvatanja i obrade zahtjeva novih članova te održavanja stranice.

Naravno, postojanje i funkcionisanje *onlinemekteba* nije bio jedini uvjet za realizaciju mektepske pouke na daljinu. Nažalost, pojavila su se druga pitanja kao što je pokrivenost internet-mrežom, tehnička opremljenost mektepskih učionica, tehničke mogućnosti polaznika i njihovih roditelja, tehničke mogućnosti muallima, informatička obučenost i pismenost polaznika, roditelja i muallima i čitav niz drugih pitanja. U tom kontekstu

onlinemekteb je bio prvi izbor, a muallimima je omogućeno i preporučeno da koriste i druge platforme kao što su Viber/Google classroom/Zoom Cloud meetings itd.

Dakle, svaki muallim/a koji je imao naprijed navedene uslove mogao je putem *onlinemekteba* da formira svoj mekteb na daljinu i da na isti ili sličan način organizuje polaznike kao što su bili razvrstani u konvencionalnom obliku realizacije mektepske pouke. Ulaznu šifru za pristup *onlinemektebu* imali su muallimi koji su potom omogućili pristup polaznicima svoga mekteba. Nadležne službe na nivou muftijstava i medžlisa i nadležni rukovodioci kao i muallimi/e poduzeli su potrebne aktivnosti kako bi se omogućila realizacija mektepske pouke na daljinu do kraja mektepske godine i na adekvatan način odgovorilo izazovu koji je bio pred nama.

Međutim, kako smo i ranije istakli, iz različitih razloga nisu svi muallimi/e koristili *onlinemekteb* platformu, već neku drugu ili čak ni jednu. U prvim danima pandemije i organizacije mektepske pouke na daljinu primjetno je različito postupanje muallima, od onih koji su se brže snalazili i sami tražili funkcionalna rješenja, do onih koji su bili blokirani. Muallimi su, kao i drugi, bili zatečeni novonastalim stanjem, ali su brzo reagovali tražeći način da se mektepska pouka organizuje shodno novonastalim okolnostima. Zvaničnim pokretanjem i promoviranjem mekteba na daljinu od strane nadležnih organa Islamske zajednice muallimi/e su krajnje odgovorno pristupili realizaciji mektepske pouke putem različitih aplikacija i društvenih mreža: *onlinemekteb*, Viber, Google classroom, Zoom Cloud meetings, Messenger, WhatsApp i drugo. Podaci o korištenju navedenih aplikacija i društvenih mreža od strane muallima evidentirani su u

⁴ *Onlinemekteb* je bio dostupan svim zainteresiranim korisnicima na adresi www.onlinemekteb.com, međutim, odnedavno je nedostupan iz tehničkih razloga, radi redizajniranja i uređenja platforme.

⁵ "Instrukcija Reisu-l-uleme o postupanju

organizacionih jedinica, organa, ustanova i drugih pravnih lica Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini", broj: 01-03-1-1313/20, 12. mart 2020. godine.

⁶ Uprava za vjerske poslove, "Mekteb na daljinu/edukativna platforma

Onlinemekteb – Informacija", broj: 03-08-1-1625/20, 2. april 2020. godine.

⁷ Uprava za vjerske poslove, "Mektebska nastava na daljinu/Onlinemekteb – traži se informacija", broj: 03-08-1-1625/20, 8. juni 2020. godine.

informaciji⁷ koju su dostavila muftijstva Upravi za vjerske poslove Rijasetu na osnovu dopisa broj: 03-08-1-1625-2/20, 8. juni 2020. godine. Važno je istaći da je ovakav pristup realizaciji mektepske pouke kod značajnog broja polaznika privukao pažnju i povećao interesovanje, jer u okolnostima nemogućnosti neposredne komunikacije putem navedenih platformi polaznici su pomoću svojih laptop-računara i mobilnih uređaja mogli ponovo da budu zajedno na jednom mjestu, da se vide i da razgovaraju. Naravno, razgovor i komunikacija je bila usmjeravana od strane muallima/e.

Dvomjesečno iskustvo realizacije mektepske pouke na daljinu otkrilo je:

- Prednosti koje su uočene prilikom realizacije ovog tipa mektepske pouke.
- Izazove i poteškoće s kojima su se suočili učesnici u mektepskoj nastavi.

Prednosti koje su uočene prilikom realizacije mektepske pouke na daljinu su:

- održavanje kontinuiteta odgojno-obrazovnog procesa u mektebu;
- fleksibilnost termina za održavanja mektepske pouke;
- osim polaznika mektepske pouke, moguće je da roditelji i starije džematlije prate mektepsku pouku;
- mogućnost da muallim/a više vremena posveti polaznicima pojedinačno;
- digitalni sadržaji su dostupni polaznicima i nakon obrade nastavne jedinice na času;
- dostavljeni sadržaji su dostupni širem krugu korisnika osim polaznika mekteba;
- brža i bolja komunikacija s više osoba u isto vrijeme;
- češća i bolja komunikacija s roditeljima mlađih polaznika mekteba;
- odgovorniji pristup muallima/e u pripremi nastavnih jedinica s obzirom na to da je sadržaj dostupan većem broju korisnika i izvan mekteba;

- *online* model realizacije mektepske pouke značajan je i za ostvarivanje komunikacije i rada s ostalim kategorijama u džematu (omladina, odrasli i ženski dio džemata).⁸

Izazovi i poteškoće koje su uočene prilikom realizacije mektepske pouke na daljinu su:

- materijalno-tehničke poteškoće, posebno u ruralnim sredinama; nedostatak adekvatnih uređaja (kompjuter, laptop, tablet, mobilni...), loša internet konekcija;
- slabiji procent prolaznosti u odnosu na tradicionalni oblik mektepske pouke;
- teže snalaženje starijih imama u pogledu korištenja informacionih tehnologija, platforme *onlinemekteb* i drugih aplikacija;
- nemogućnost polaznika mlađeg uzrasta mektepske pouke da samostalno prate pouku, kao ni školsku nastavu, pa je u komunikaciji s njima od presudnog značaja bila angažiranost roditelja;
- nedostatak preslušavanja napamet naučenog gradiva i praktičnog uvježbavanja;
- nedostatak druženja polaznika mektepske pouke u mektebu i zajedničkog klanjanja namaza.⁹

Svakako treba istaći da je jedan od izazova u vrijeme pandemije virusa Covid-19 u pogledu mektepske pouke bio i organiziranje završnih ispita za polaznike mektepske pouke krajem mektepske godine, kao i organiziranje mektepskog takmičenja na nivou medžlisa, muftijstva i Rijasetu. Nažalost, u okolnostima kakve su bile u tom periodu u pogledu pandemije, preporučenih mjera od strane državnih i organa Islamske zajednice i spremnosti da se ove

aktivnosti realizuju na drugi način osim neposredno uz fizičko prisustvo, obje aktivnosti su otkazane.

2.1. Preporuke u vezi sa iskustvom realizacije mektepske pouke na daljinu

S ciljem poboljšanja mektepske pouke na daljinu i prevazilaženja uočenih poteškoća potrebno je uraditi sljedeće:

- na nivou Rijasetu izraditi jedinstvenu platformu za mektepsku pouku na daljinu koja će biti jednostavna za pristup i korištenje sadržaja;
- platforma *onlinemekteb* je zahvalna, ali nužno je razvijati je i proces korištenja učiniti jednostavnijim;
- tehnički unaprijediti platformu *onlinemekteb* i dodati nove sadržaje, tehnički i vizuelno dotjerane, u visokoj rezoluciji, te omogućiti videopozive u okviru platforme;
- potrebna je veća zastupljenost multimedijalnih sadržaja na internetu koji bi pratili nastavne sadržaje koji se obrađuju na mektepskoj pouci;
- potreban je organizovani pristup Islamske zajednice na svim nivoima radi pripreme i proizvodnje digitalnih sadržaja za mektepsku pouku;
- u mektepski kalendar uvrstiti jednu ili dvije sedmice online mektepske pouke tokom mektepske godine;
- pored klasičnog vida mektepske pouke omogućiti i mektepsku pouku na daljinu zbog angažiranosti djece u vannastavnim aktivnostima u danima vikenda, kada roditelji s djecom otputuju negdje za vikend ili kad treba nadoknaditi propuštene časove;
- online formu mektepske pouke zadržati za rad s nadarenim polaznicima,

⁸ Muftijstvo travničko, "Mektebska nastava na daljinu/Online mekteb – iskustva i preporuke", broj: 01-08-1-232/20, 25. juni 2020. godine.

⁹ Muftijstvo gorazdansko, "Informacija o organizaciji online mektebske nastave za vrijeme pandemije", broj: 01-08-1-70-06/20, 25. juni 2020. godine.

srednjoškolicima i studentima, zainteresiranim polaznicima naših džematlija koji su izvan Bosne i Hercegovine (mlađim i starijim);

- u narednom periodu kroz seminare na nivou medžlisa ili muftijstva prezentirati uspješne primjere mektepske pouke na daljinu, te na taj način omogućiti muallimima razmjenu pozitivnih iskustava u ovom vidu nastave;
- izvršiti stručnu edukaciju muallima za izvođenje mektepske pouke na daljinu korištenjem platforme *onlinemekteb* i drugih dostupnih aplikacija, posebno imajući u vidu da značajan broj muallima nije osposobljen za korištenje informatičke tehnologije, prije svih oni koji su starije životne dobi;
- određene mektepske lekcije obraditi i prezentovati na RTV BIR, po mogućnosti realizovati mektepski serijal;
- normirati i verificirati online mektepsku pouku u Pravilniku o mektebu i mektepskoj pouci;
- uraditi mobilne aplikacije za iOS i Android sisteme za *onlinemekteb*, te ugraditi opciju video konferencijskog poziva ili opciju webinara, a po uzoru na slične aplikacije;
- uraditi funkcionalne platforme na nivou medžlisa (radi brže prohodnosti).

Imajući u vidu važnost mektepske pouke i njenu ulogu u odgojno-obrazovnom sistemu Islamske zajednice, nadležni u Zajednici su u želji da se olakša situacija u vrijeme pandemije i da se ne prekida mektepska pouka i kontakt muallima/e

s polaznicima mekteba, tragali za rješenjem i pokrenuli aplikaciju *onlinemekteb*, te predložili i druge mjere. U tom pogledu dostavljene su i određene smjernice i instrukcije nadležnim strukturama u Zajednici.

U pogledu prikupljanja iskustava i dobre prakse u junu 2020. godine upućen je dokument¹⁰ broj: 03-08-1-1625-2/20 mešihatima i muftijstvima Islamske zajednice kojim se traži prikupljanje informacija o organizaciji i realizaciji mektepske pouke na daljinu u vrijeme pandemije virusa Covid-19 kao i podaci o muallimima koji su bili uspješni u korištenju online platformi i aplikacija. Također, preporučeno je organizovanje radnog sastanka s muallimima o temi: *Mektepska pouka na daljinu/onlinemekteb, iskustva i preporuke*, sa zaključcima i prijedlozima poboljšanja koje je potrebno dostaviti Upravi za vjerske poslove Rijasetu.

U novembru 2020. godine Uprava za vjerske poslove je organizovala radni sastanak s rukovodiocima Službe za vjerske poslove i obrazovanje mešihata i muftijstava i određenim brojem delegiranih muallima o temi: *Mektepska pouka na daljinu/onlinemekteb, iskustva i preporuke*, s ciljem razmjene iskustava i definiranja prijedloga o mektepskoj pouci na daljinu. Na kraju sastanka usvojeni su i određeni zaključci.¹¹

Na temelju naprijed iznesenog u pogledu realizacije mektepske pouke ono oko čega nema i ne treba biti dileme jeste da je konvencionalni oblik realizacije mektepske pouke neupitan i nezamjenjiv te je isti potrebno primjenjivati uvijek kad je to moguće. Iskustvo pandemije virusa Covid-19 otkrilo je da je poželjno imati alternativno rješenje

za konvencionalni način izvođenja mektepske pouke. S te strane, potrebno je za organizaciju i realizaciju mektepske pouke u redovnim i vanrednim okolnostima razvijati mekteb na daljinu/mektebonline, prije svega kao pomoćno rješenje u redovnim i alternativno u vanrednim okolnostima realizacije mektepske pouke. Shodno dosadašnjem iskustvu korištenja *onlinemekteba* potrebno je ovu platformu redizajnirati, doraditi, unaprijediti, obogatiti sadržajima, učiniti funkcionalnom i dostupnom korisnicima putem mektebonline¹² s jedinstvenom bazom digitalnih edukativnih sadržaja.

Zaključak

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini u vrijeme pandemije virusa Covid-19 nije bila nespretna, naprotiv, uspješno je odgovorila izazovu i našla adekvatan model kako realizovati mektepsku pouku u novonastalim okolnostima.

Iako je i prije pandemije postojao *onlinemekteb*, realizacija mektepske pouke na daljinu preko ove platforme je po prvi put organizovano bila zastupljena na području cijele Islamske zajednice u vrijeme pandemije virusa Covid-19. S te strane, značaj i iskustva iz korištenja projekta *onlinemekteb* su nemjerljivi.

Organizacija i realizacija mektepske pouke na daljinu/mektebonline je potreba u redovnim i vanrednim okolnostima jer novi izazovi traže nove odgovore i nova rješenja. U vremenu koje je pred nama potrebno je ponuditi konstruktivna i kvalitetna digitalna rješenja za mekteb na daljinu odnosno *mektebonline* kao pomoć u realizaciji mektepske pouke.

¹⁰ Uprava za vjerske poslove, "Mektepska nastava na daljinu/Onlinemekteb – traži se informacija", broj: 03-08-1-1625/20, 8. juni 2020. godine.

¹¹ Uprava za vjerske poslove, "Zaključci Radnog sastanka sa rukovodiocima Službe za vjerske poslove

i obrazovanje mešihata/muftijstava", broj: 03-08-1-1625-14/20, 26. novembar 2020. godine.

¹² U organizaciji Uprave za vjerske poslove Rijasetu, na Radnom sastanku s rukovodiocima Službe za vjerske poslove i obrazovanje mešihata/muftijstava

održanom 18. novembra 2020. godine, u Sarajevu, usaglašeno je da se za mektepsku pouku na daljinu umjesto dosadašnjeg termina *onlinemekteb* koristi termin "mektebonline", te shodno tome razvija edukativna platforma pod nazivom "Mektebonline".

Literatura

- Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, Reisu-l-ulema, "Instrukcija o postupanju organizacionih jedinica, organa, ustanova i drugih pravnih lica Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini", broj: 01-03-1-1313/20, 12. mart 2020. godine.
- Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, Rijaset, Uprava za vjerske poslove, "Mekteb na daljinu/edukativna platforma Onlinemekteb – Informacija", broj: 03-08-1-1625/20, 2. april 2020. godine.
- Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, Rijaset, Uprava za vjerske poslove, "Mektebska nastava na daljinu/Onlinemekteb – traži se informacija", broj: 03-08-1-1625/20, 8. juni 2020. godine.
- Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, Muftijstvo travničko, "Mektebska nastava na daljinu/Onlinemekteb – iskustva i preporuke", broj: 01-08-1-232/20, 25. juni 2020. godine.
- Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, Muftijstvo gorazdansko, "Informacija o organizaciji online mektebske nastave za vrijeme pandemije", broj: 01-08-1-70-06/20, 25. juni 2020. godine.
- Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, Rijaset, Uprava za vjerske poslove, "Zaključci Radnog sastanka sa rukovodiocima Službe za vjerske poslove i obrazovanje mešihata/muftijstava", broj: 03-08-1-1625-14/20, 26. novembar 2020. godine.

Online adrese:

- <https://www.islamskazajednica.ba/>
<https://www.helloworld.rs/blog/Moodle-platforma-za-edukaciju/560>
<https://www.preporod.info/bs/home>
<https://www.preporod.com/index.php/sve-vijesti/islamska-zajednica/vijesti-izbih/item/517-podrzimo-projekat-online-mekteb>

الموجز

التدريس عن بعد في الكتاتيب في زمن جائحة فيروس كورونا، تجارب وتوصيات

أنس سفراكا

موضوع هذا البحث هو تنظيم وتنفيذ التدريس عن بعد في الكتاتيب في الظروف التي تفرضها جائحة كوفيد 19. إن الهدف من هذا البحث هو عرض الكيفية التي نفذ بها المعلمون والمعلمات التدريس عن بعد في الكتاتيب في آخر شهرين من العام الدراسي 2019/2020، وما المنصات التي تم استخدامها؟ وما الذي فعلته المشيخة الإسلامية وما مدى استعدادها للاستجابة لهذا التحدي وتقديم الدعم لتلاميذ الكتاتيب ومعلميهم؟ نظرا لخصوصيات التدريس في الكتاتيب وتطور المنجزات التكنولوجية، فإنه من المؤكد أن التدريس عن بعد سيكون أحيانا أحد الأشكال المتاحة في الكتاتيب في الظروف العادية، لذا من الضروري إيجاد أفضل الحلول التي يمكن تطبيقها في الكتاتيب، وبالطبع، فإن الشكل التقليدي لدروس الكتاتيب بحضور مباشر من المعلمين والمعلمات والتلاميذ في الفصل الدراسي، ليس له بديل.

الكلمات الرئيسية: التدريس في الكتاتيب، الكتاب عبر الإنترنت، التدريس عن بعد في الكتاتيب، المعلمون والمعلمات والتلاميذ في الكتاب، الجائحة، الفيروس، كوفيد 19.

Summary

DISTANCE LEARNING AS APPLIED BY THE MAKTAB CLASS DURING COVID 19 PANDEMIC; EXPERIENCE AND SUGGESTIONS

Enes Svraga

Organisation and realisation of maktab class in the form of distance learning in specific conditions dictated by pandemic of Covid 19 is the topic of this article. Its intention is to demonstrate various models used by mu'allims in organising and realising the maktab class in the last two months of the academic year 2019/2020; what platforms were used and what steps did the Islamic Community take to answer this challenge and to offer assistance to mu'allims and to students of maktab class; Keeping in mind the specific nature of this class and considering technical development and its achievements, it is evident that the distant learning will in future occasionally be one of the forms used in teaching the maktab class even in ordinary circumstances. Therefore, it is necessary to search for the most appropriate solutions that could be applicable in the process of teaching the maktab class. Of course, the classic form of teaching with physical presence of both mu'allim and students is irreplaceable and does not have an alternative.

Key words: maktab class, online maktab, maktab class in distance learning, mu'allim, maktab class students, pandemic, virus, Covid 19